

Felsőoktatás és tankönyvpolitika: változó kapcsolat

DR. VERES PÁL: A FELSŐOKTATÁS TANKÖNYVELLÁTÁSI RENDSZERÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ INTÉZMÉNYI ELEMZÉSE. BUDAPEST, 2009, NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ. 164 P.

Dr. Veres Pál 2009-ben megjelent könyve a felsőoktatás tankönyvellátási rendszerének nyolcvanas évektől tartó változásait mutatja be. Kivételes tapasztalat az övé: 1985 óta vett részt e rendszer működtetésében, illetve továbbfejlesztésében, valamint tanulmányozta a terület legújabb eredményeit. Egyik irányítója volt a rendszerváltozás időszakában a piaci rendszerre való áttérésnek, szakmai tanácsadóként pedig azóta is követi a felsőoktatás változásait. A kötetben e tudásra támaszkodva, de mégis megfelelő tárgyilagossággal, szakértői szemmel közelít tárgyahoz, aminek köszönhetően az elmúlt évtizedek felsőoktatási tankönyvpolitikájának egyfajta átfogó értékelését olvashatjuk.

A felsőoktatás tankönyvellátási rendszerének összehasonlító intézményi elemzése c. könyv nemcsak témájában, hanem a felhasznált módszertani megközelítésében is újszerű. Az összehasonlító intézményi elemzés - ahogy a szerző is kiemeli - „komplexitása alkalmas arra, hogy a felsőoktatás tankönyvellátási rendszerére is alkalmazzuk, különös tekintettel a probléma szélesebb - felsőoktatási, gazdasági, nemzetközi - beágyazottságára is”. A megközelítés lényege az „adott rendszer szereplőinek, kapcsolatainak és érdekeinek, valamint viselkedésének azonosítása az adott szabályrendszer keretei között”. Veres Pál a Budapesti Corvinus Egyetem oktatójaként évek óta foglalkozik az összehasonlító gazdasági rendszerelemzéssel, valamint az új intézményi közgazdaságtan elméletével.

Az alkalmazott módszertan alapos kifejtését, a könyv megszületésének előzményeit és a felhasznált irodalom részletezését tartalmazza az első fejezet. Bár ebben a részben is helyet kap az elért eredmények összefoglalása, de a kötet főbb megállapításainak kifejtését az utolsó fejezetben olvashatjuk. Veres Pál itt összegzi következtetéseit, illetve fontosabb javaslatait. A könyv ezen része tehát inkább csak keretet ad a többi fejezetben érdemben kifejett témának.

Mi jellemezte a rendszerváltás előtti és az átmeneti időszak felsőoktatási tankönyvellátását? A rendszer bemutatott elemei többé-kevésbé széles körben ismertek: centralizált kiadási és terjesztési rendszer, központi ártámogatás a kiadóknak, hatósági tankönyv- és jegyzetengedélyezési rendszer, jegyzetcentrikusság, minőségileg gyenge kiadványok, tankönyvellátási problémák. Ami már kevésbé ismert, de rendkívül hasznos, az „új” rendszerről körvonalazódott akkori elképzelések bemutatása a második fejezetben. Ezek az irányvonalak nagy részükben megegyeztek a később

kialakított szerkezet jellemzőivel. Az elgondolások között szerepelt a Tankönyvkiadó Vállalat monopóliumkiadóként való megszüntetésével a tankönyvkiadás piaci elvek szerinti működtetésre helyezése, elsősorban a professzionálisan működő kiadókra alapozva; az átmeneti periódus finanszírozásának megoldása; a kulcsszereplők - elsősorban a kormányzat, a kiadók és a felsőoktatási intézmények - feladatainak és felelősségének újragondolása. A meg nem valósult elképzelések - amelyeket a szerző szintén részletesen ismertet - között szerepelt az akkreditált könyvterjesztői hálózat létrehozásának lehetősége, amelynek lényege, hogy meghatározott feltételek (pl. meghatározott szakterületen teljes körű kínálat, bizonyos idegen nyelvű szak- és tankönyvek elérhetővé tétele, kapcsolódó szolgáltatások nyújtása stb.) mellett pályázati úton akkreditálhatták volna magukat egyes tankönyv- és jegyzetboltok. A meghíúsulás oka - a szerző szerint -, hogy sem a kormányzat, sem a felsőoktatás, sem a kiadók nem tudták magukra vállalni a piacelvű szabályozásra tekintettel a bürokratikus koordinációval járó feladatait és felelősségét. Ugyancsak elvetették a világbanki segély felvételét, amely támogatással ösztönözték volna a közoktatási és felsőoktatási tankönyvellátás, illetve a felsőoktatás könyvtári rendszerének átalakítását. E hitelfelvételhez olyan koncepciókat fogalmaztak meg, illetve az ún. japán segélyprogram keretében dolgoztak tovább, amelyek az átalakulás alapelemeinek mélyebb kidolgozását segítették. Végül ez utóbbi kapcsán végzett szakértői-elemzői munka eredményeképp elutasították a világbanki hitel felvételét. Ennek oka pedig, hogy a tankönyvellátás átalakítása - ismerteti Veres Pál a szakértői elemzés tartalmát - elválaszthatatlan a felsőoktatás rendszerének megújításától, amelynek csak egyik eleme lehet a felsőoktatási tankönyv- és könyvtári rendszer fejlesztése.

A könyv leghangsúlyosabb része európai példák, külföldi tapasztalatok bemutatásával kezdődik. Az esetleírások rövidek, mégis jól alátámasztják és kiegészítik a magyar rendszer elemeinek bemutatását. A szerző az alábbi hasonlóságokat állapítja meg a vizsgált országok és a hazai rendszer között: a tankönyvellátás alapvetően piaci rendszer, alapja a kiadók aktivitása, kiemelt feladata a felsőoktatási „piac” figyelése; további célja a legszínvonalasabb, ismertebb egyetemi szerzőkkel hosszú távú együttműködések kialakítása, kiemelt figyelemmel a szerzői jogok védelmére; a szerzők díjazása alapvetően royalty rendszerben történik, érdekeltté téve őket könyvük piaci sikerében. További hasonlóság, hogy a tankönyvek forgalmazását könyv- és taneszközboltok végzik, ártámogatás nélkül. Jellemző ezen országokra, hogy a hallgatók nagy része a szak-, illetve tankönyveket nem vásárolja meg, célzott tankönyvtámogatást nem kapnak, egyéb támogatásokat fordítanak tankönyvvásárlásra. Ezután tér át a szerző a jelenlegi magyar felsőoktatási tankönyvellátási rendszer jellemzőinek bemutatására. A legfontosabb alappillérekként határozza meg a kiadók, terjesztők piaci versenyét, az állami kereslettámogatást a hallgatók támogatása révén, a kínálat-ösztönző pályázati rendszert, a könyvtárak normatív és pályázati támogatását. Ebben a fejezetben helyet kap az információs és kommunikációs technológiák, elsősorban az e-learning és a tankönyvkiadás egymásra ható, egyre szorosabb kapcsolatának ismertetése. A tankönyvpiac átalakítását a szerző két példán keresztül mutatja be. Az agrár- és az egészségügyi tankönyvkiadás rendszerének sajátosságára hívja fel a figyelmet - mindkét eset közelebb hozza az akkori folyamatok megértését. E fejezet végén a szerző elkanyarodik a tankönyvek világtól, és néhány alfejezeten keresztül a felsőoktatásban végbemenő változások bemutatására fókuszál. A felsőoktatás európai és hazai trendjeit, illetve a bolognai folyamatot ismerteti. Az említett folyamatok, kiemelten az Európai Felsőoktatási Társág megeremtésének, valamint a többciklusú képzés tankönyvpolitikára gyakorolt hatásának elemzésével zárul a negyedik fejezet.

A múltbéli folyamatok jellemzőinek bemutatásához hasonlóan hangsúlyos szerepet kap a már

jelenleg is érezhető, bár elsősorban a közeli jövőt érintő kihívások ismertetése. A most zajló változások lényege a „tantervfejlesztés hagyományos, akadémikus logikájának” megváltoztatása; a felsőoktatás szerkezeti változására reagálva a pedagógiai módszertan megújítása, illetve a kompetenciák fejlesztése. Ezen célokat figyelembe véve a jelenlegi rendszerre alapozva fogalmazza meg javaslatait a szerző. Útmutatásának, megállapításainak elemei a következők: a rendszeres piackutatás feltételének megteremtése, a nemzetközileg is irányadó tankönyvek kiadása, a különböző szereplők (elsősorban felsőoktatási intézmények és kiadók) közötti szakmai kooperáció elősegítése, a logisztikai problémák megfelelő megoldása, a szerzői jogi kérdések rendezése, illetve az új típusú, digitális taneszközök fejlesztése. Veres Pál meghatározott területeken mindemellett a kormányzati beavatkozás szükségességét javasolja. A kormányzati támogatás célcsoportjaként a hallgatókat és a tankönyvek íróit említi. A diákok támogatása során meghatározott eszközökkel (pl. utalvány vagy elektronikus chipkártya formájában) biztosítani kell, hogy a kapott összeget valóban szak-, illetve tankönyvek megvásárlására fordítsák. A szerző szerint tovább kell erősíteni a tankönyvszerzők érdekelttségét a színvonalas tankönyvek megírásában, emellett a pedagógiai módszertani képzésüket is kiemelten támogatni kell.

A hatodik fejezetben két esettanulmányt ismertet a többciklusú képzésre való áttérés módszertani és tartalmi változásának példájaként. Az egyik esetben, az összehasonlító gazdaságtan című tárgy és az azonos című tankönyv szerepét, az új rendszerhez való illeszkedését járja körbe a szerző. A leírás inkább csak a tankönyv tematikájának bemutatására fókuszál. Ennél talán szemléletesebb a másik példa elemzése, amely a Korszerű Mérnökért Alapítvány műszaki tankönyvek javítására irányuló törekvéseket mutatja be. A szerző mindkét példával azt az állásfoglalását támasztja alá, hogy a „szerkezeti változás akkor fogja szolgálni a felsőoktatás minőségének, társadalmi és munkaerő-piaci relevanciájának javulását, ha a képzés szakmai tartalma, módszerei” is megváltoznak. Ez a megállapítás adja a mű aktualitását: a felsőoktatás tartalmi fejlesztése egyre hangsúlyosabb igénnyé válik.

A könyvben felhasznált irodalom tekintetében az olvasó meglehetősen hosszú felsorolással találkozhat. A szerző többek között jogszabályokat, nemzetközi elemzéseket, minisztériumi ún. belső anyagokat is használ. Megállapításainak hasznos sarokköveit jelentik ezek a források, ám a korábban említett személyes szakmai tapasztalatok adják a könyv tartalmának valódi kötőanyagát.

A leírt jelenségek, folyamatok esetenként nemcsak a felsőoktatás tankönyvellátására, hanem a felsőoktatás más szegmenseire is rávilágítanak. Így nemcsak azok forgathatják haszonnal, akik a szakmájuknál fogva érintettek a tankönyvirás - kiadás és a -terjesztés - területén, hanem azok is, akik az oktatáspolitikai folyamatok, tendenciák iránt érdeklődnek. Veres Pál munkája a tankönyvellátás elmúlt évtizedeinek feltérképezésével, következtetések levonásával számukra is hasznos útmutatóul szolgálhat.

Csendes Óceán - Kalifornia, USA

Szerzőink

Borsi Árpád

főtitkár

Felnőttképzők Szövetsége

Csekei László

titkár

Nemzeti Bologna Bizottság, Oktatási és Kulturális Minisztérium

Fábri István

szociológus

Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Felsőoktatási Műhely

Füleki Katalin

szociológus

JELTÁRS Jelenkor Társadalomkutató Műhely

Horváth Dániel

szociológus

MTA Kutatásszervezési Intézet

Kasza Georgina

szociológus

Kiss László

szociológus

Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Felsőoktatási Műhely

Kiss Paszkál, PhD

szociálpszichológus, egyetemi docens

ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar

Veroszta Zsuzsanna

szociológus, PhD-hallgató

Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Felsőoktatási Műhely

Achen See - Ausztria

Illusztrációink

Eddigi életem során sokszor éreztem azt bizonyos dolgokkal kapcsolatban, hogy milyen jó is lett volna, ha hamarabb észbe kapok, felfedezem, kipróbálom... A fotózás is ezek közé tartozik. Nagyon sokáig szinte semmi közöm nem volt hozzá, s hiába volt fényképezőgépünk otthon, valahogy közömbös volt számomra. Aztán jó pár évvel ezelőtt egy kedves baráttól kaptam egy aránylag egyszerű digitális gépet, amit először valamiféle bizonyítási szándékból vettem a kezembe: miután láttam néhány egészen furcsa koncertképet egy együttesről, úgy gondoltam, többet is ki lehet hozni a dologból. Így aztán a felismerés adta a témát: koncertek fotózásával kezdtem, fiatal együttesek fellépéseinek hangulatát próbáltam ilyen formán visszaadni. A koncertfotózás viszont nem egyszerű, kihívást jelentett (és jelent mind a mai napig) számomra. Izgalmas folyamat volt úgymond felnőni a feladathoz, s rátalálni egy saját stílusra e téren. Aztán néhány évvel később már egy kicsit komolyabb gép tulajdonosa lettem, amely több lehetőséget adott a kísérletezgetésre, más témák fényképezőgéppel való felfedezésére.

A koncertfotózás a mai napig közel áll hozzám, egy ideje pedig a színházi előadások fotózása is foglalkoztat. Érdekes téma még számomra a különféle tájak és az élővilág, valamint a fény-árnyék játék. Nem kedvelem viszont a precízen beállított, túlkomponált fényképeket, érdekesebbnek találom a természetesen adott dolgokat, jelenségeket. Éppen ezért az utólagos képmódosításokat - egy-két kivételtől eltekintve - igyekszem is elkerülni.

Tudom, van még mit tanulnom, van hova fejlődnöm. Am akinek ezzel a pár fényképpel és a rövid bemutatkozással sikerült felkeltenem az érdeklődését, további képeimet megtekintheti a honlapomon: www.nikibruckner.com

Köszönöm a megtiszteltetést, hogy fényképeimmel gazdagíthattam a Felsőoktatási Műhely ezen számát.

Bruckner Nikolett

ISSN 1789-1922

Minden jog fenntartva.

A kiadvány adatainak bármilyen formában történő nyilvános közzétételéhez vagy felhasználásához a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

© Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

Szerkesztőség: muhely@felvi.hu

Terjesztés: www.felvi.hu/felsooktatasimuhely/rendeles
muhely@felvi.hu

Képek: Bruckner Nikolett

Borítóterv: Csizmadia Katalin

Tördelés: Horák Ferenc

Nyomás és kötés: Alföldi Nyomda Zrt.

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató